

УДК 347.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.16>

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА В КОНТЕКСТІ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ТА ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Майкут Х.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-2196-4023

Майкут Х.В. Репродуктивні права в контексті нормативного забезпечення, правової доктрини та прецедентної практики Європейського суду з прав людини: окремі аспекти.

Статтю присвячено розгляду деяких проблемних аспектів правового регулювання репродуктивних прав за законодавством України. Зауважено, що висновки щодо розуміння правової природи репродуктивних прав не носять загальний характер, а обумовлюються особливостями відповідної галузі права, крізь площину якої здійснюється їх дослідження. Відтак, правове регулювання репродуктивних прав, особливості їх реалізації та захисту здійснюється в тому чи іншому обсязі нормами цивільного, сімейного та інших галузей права.

Репродуктивні права, як комплексна сукупність можливостей фізичної особи, що спрямовані на забезпечення репродуктивної функції людини щодо відтворення собі подібних, в українському цивільному законодавстві віднесені до групи особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування. Виходячи із доктрин позитивних обов'язків держави та горизонтального ефекту прав людини, на основі вивчення практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) акцентовано увагу на автономності комплексної категорії репродуктивних прав, яка, своєю чергою, не позбавлена зв'язку з іншими особистими немайновими правами особи (правом на життя, охорону здоров'я, фізичну недоторканність, недоторканність особистого життя, правом на повагу до гідності та честі тощо).

На підставі аналізу досліджень вчених встановлено відсутність єдиного теоретичного підходу не лише до визначення поняття репродуктивних прав, але й переліку прав, які відносяться до них. Розглядаючи зміст репродуктивних прав, варто говорити про їх диференціацію в загальному вигляді в межах наступного кола правомочностей: право на репродуктивний вибір; право на репродуктивне здоров'я; право на інформацію про репродуктивні права; право на таємницю здійс-

нення та захисту репродуктивних прав; право на захист репродуктивних прав.

Обґрунтовано, що репродуктивні права реалізуються на практиці, певна частина їх елементів має правове закріплення, що свідчить про їх не лише становлення, а й функціонування. Водночас вітчизняна правова регламентація не узгоджується з фактичним станом, який має місце у репродуктивній сфері. Відтак відносини, що виникають у сфері репродуктивних прав людини, потребують свого належного унормування. Важливу роль у формуванні підходів до регулювання репродуктивних прав відіграє ЄСПЛ, який має значну практику вирішення спорів щодо захисту репродуктивних прав.

Ключові слова: особисті немайнові права, репродуктивні права, право на репродуктивний вибір, трансплантація, допоміжні репродуктивні технології, донорство, практика Європейського суду з прав людини.

Maikut Kh.V. Reproductive rights within the context of regulatory environment and support, legal doctrine and judicial practice of the European Court of Human Rights: certain aspects.

The article is dedicated to consideration and assessment of certain problematic aspects of legal regulation of reproductive rights within the legislative framework of Ukraine. It has been noted that the conclusions concerning the understanding of legal nature of reproductive rights should not be seen as general in character, considering that such understanding is in each case determined by specificities of a certain field of law in the light of which the reproductive rights are being subjected to research. Therefore, legal regulation of reproductive rights, as well as specific rules applicable to the exercise and protection of such rights, to a certain extent, is in fact implemented through the rules of civil and family law, as well as through the rules set forth in other areas of law.

Reproductive rights, as a complex combination of possibilities and opportunities for an individual that

are aimed at securing the reproductive function of a human being, i.e. reproduction of one's own kind, are classified in the Ukrainian civil legislation as personal non-proprietary rights of an individual that provide natural existence of a person. Proceeding from the concepts of positive duties of the State and horizontal effect of human rights, and based on the studies and analysis of the judicial practice of the European Court of Human Rights (hereinafter referred to as the ECtHR), specific attention has been given to the autonomy of the complex category of reproductive rights, which, in its turn and to a certain extent, is related to other personal non-proprietary rights of an individual (such as the right to life, the right to receive medical care, the right to personal privacy, the right to physical security, the right to be treated with dignity and respect, etc.).

Based on the analysis of studies by various scientists, it has been established that there is no unified theoretical approach not only to the definition of the term of reproductive rights, but also to the range of rights that may be regarded as such. In considering the content of reproductive rights, one should account for differentiation of such rights in general terms within the following range of legal rights: the right to reproductive choice; the right to reproductive health; the right to be informed of reproductive rights; the right to secrecy in exercise and protection of reproductive rights; the right to protection of reproductive rights.

It has been substantiated that reproductive rights are implemented in practice, certain elements of reproductive rights have been legally consolidated, which indicates not only the formation and development, but also actual functioning of reproductive rights. At the same time, the existing national legal regulations are not consistent with the actual state of affairs observed in the reproductive area. Therefore, legal relations in the field of reproductive rights of individuals require adequate and proper standardisation. The ECtHR plays a major role in shaping the approach to legal regulation of reproductive rights due to its extensive judicial practice in resolution of disputes regarding the protection of reproductive rights.

Keywords: personal non-proprietary rights; reproductive rights; the right to reproductive choice; transplantation; assisted reproductive technologies; donorship; judicial practice of the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. З розвитком медицини, мікробіології, генної інженерії, науково-технічного потенціалу людство, починаючи з середини ХХ століття, одержало багато можливостей, яких до цього часу не існувало, зокрема, трансплантація органів, штучне запліднення, сурогатне материнство тощо. В свою чергу, виникнення нових суспільних відносин вимагає від держави

необхідність їх правового врегулювання, закріплення правових гарантій для здійснення учасниками таких правовідносин своїх прав, а також створення належного правового механізму захисту прав у разі їх порушення, що є справжнім викликом для глобалізованого суспільства.

Права людини – це одна з фундаментальних концепцій людської цивілізації, вона відіграла і продовжує відігравати роль одного з векторів у розвитку суспільства [1, с. 37]. Права людини є історично мінливою категорією, яка еволюціонує разом із суспільством та державою [2, с. 5]. З огляду на це, вищезазначені зміни суспільного життя, тісно пов'язані з новітніми біотехнологіями, що надали можливість здійснювати різноманітні втручання в тілесність людини, зумовили перспективу формування четвертої групи класифікації покоління прав людини – біологічних, або як їх інколи називають – соматичних (від грец. soma – тіло) [3, с. 37], вагоме місце серед яких займають репродуктивні права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Розвиток репродуктивних прав як прав четвертого покоління дедалі частіше стає предметом підвищеної уваги з боку науковців, які досліджують зазначені права з різних позицій, враховуючи власні наукові інтереси. Вагому роль в цьому контексті відіграють наукові праці правників-теоретиків, а також науковців галузевого спрямування. Так, в рамках вітчизняної правової науки дослідженням репродуктивних прав займаються А.П. Головащук, Т.І. Длугопольська, Н.М. Квіт, К.В. Ксьондзик, Ю.В. Коренга, І.Я. Сенюта, Р.О. Стефанчук, Ю.І. Турянський, М.Ю. Щирба та ін.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям правового регулювання репродуктивних прав на міжнародному рівні стало положення ст. 16 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), де в контексті рівності чоловіків та жінок визначено, що вони мають «однакові права вільно вирішувати питання про кількість дітей, проміжки часу між їхнім народженням; доступ до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право» [4].

Вперше поняття «репродуктивні права» знайшло своє закріплення в Главі VII «Репродуктивні права та репродуктивне здоров'я» Програми дій Міжнародної конференції з питань народонаселення та розвитку, яка відбулася 5-13 вересня 1994 року в Каїрі, [5] та стала поворотним моментом, що ознаменувала перемогу руху захисників репродуктивних прав як реакцію на цілеспрямовану політику «контролю за зростанням чисельності населення». Варто зауважити, що зазначений документ категорію «репродуктивні права» тлумачить в контексті поняття «репродуктивне здоров'я», останнє ж визначено як «стан повного фізичного, розумового і соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб

або недуг у всіх питаннях, що стосуються репродуктивної системи, її функцій і процесів. Тому репродуктивне здоров'я передбачає можливість відтворювати себе, вільно ухвалювати рішення про те, робити це чи ні, коли робити і як часто. Остання умова має на увазі право чоловіків і жінок бути поінформованими і мати доступ до безпечних, ефективних, доступних і прийнятних методів планування сім'ї» [6].

Поява прав нового покоління, в тому числі і в репродуктивній сфері, є об'єктивним фактом. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба їх подальшого ґрунтовного теоретичного дослідження, а також відповіді на питання про категорії прав, які їх формують.

Загалом у сучасній науці сформувалося три основні підходи до розуміння репродуктивних прав. Перший ґрунтується на тому, що термін «репродуктивні права» носить умовний характер, що застосовується здебільшого в соціології та демографії, ніж у юриспруденції. Другий напрям – на певному зв'язку між міжнародними джерелами та необхідністю реалізації у поточно-вітчизняному законодавстві ідеї, яка висловлюється в цих джерелах. Третій напрям полягає у тому, що репродуктивні права мають свою особливу природу в основних правах та свободах людини [7, с. 150].

У вітчизняній правовій доктрині репродуктивні права розглядають як комплекс загальнолюдських прав та свобод, що забезпечують реалізацію основоположного невідчужуваного права людини на продовження роду – незалежно від статі, національності, сімейного стану та стану здоров'я, у тому числі права на охорону репродуктивного здоров'я, використання допоміжних репродуктивних технологій [7, с. 150], за умови дотримання поваги до гідності людини, вимог міжнародного та національного права, та за умови дотримання прав та інтересів інших осіб й проведення належних науково-медичних досліджень [8, с. 30].

Варто зауважити, що висновки щодо розуміння правової природи та змісту репродуктивних прав не носять загальний характер, а обумовлюються особливостями відповідної галузі права, крізь площину якої здійснюється їх дослідження. Відтак, правове регулювання репродуктивних прав, особливості їх реалізації та захисту здійснюється в тому чи іншому обсязі нормами цивільного, сімейного та інших галузей права.

Репродуктивні права, як комплексна сукупність можливостей фізичної особи, що спрямовані на забезпечення репродуктивної функції людини щодо відтворення собі подібних [9, с. 68] в українському цивільному законодавстві віднесені до категорії особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування (ст. 281 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [10]).

При цьому, на думку Т. Кириченко та Н. Старікової, репродуктивні права є лише похідними від особистих; вони не належать до природних прав, бо є породженням сучасного права. Репродуктивні права, будучи похідними від особистих прав, як зазначають автори, є за своїм змістом, так званими «особистісними» правами особи [11, с. 96], оскільки сфера репродуктивної діяльності людини торкається її приватного життя, невтручання в яке гарантується як нормами міжнародно-правових актів, так і нормами національного законодавства.

В контексті зазначеного варто зауважити, що репродукція як прагнення людини продовжувати рід не може і не повинна визнаватися державою (як «видавцем» законів), оскільки є однією із природних потреб людини [8, с. 24]. Водночас, розглядаючи репродуктивні права людини в контексті правового регулювання, треба брати до уваги, що існує як природна репродукція, так і репродукція, що здійснюється з використанням допоміжних технологій. Саме останній аспект здійснення репродуктивної функції фізичної особи породжує потребу законодавчого врегулювання репродуктивних прав [11, с. 98], закріплення механізму їх здійснення та захисту з посеред іншого й нормами цивільного законодавства.

Конструкція ст. 281 ЦК України дає змогу дійти висновку, що український законодавець, закріплюючи репродуктивні права, визначив їм місце в якості складової права на життя. І справді, репродуктивні права так чи інакше забезпечують право на життя, проте вони не є тотожними, оскільки в такому випадку відсутність в особі можливостей здійснення репродуктивних прав трактувалося б як порушення права на життя, що, як справедливо зауважує Р.О. Стефанчук, є нелогічним [9, с. 68].

Відсутність універсального підходу до розуміння правової природи репродуктивних прав дає підстави окремим науковцям розглядати досліджувану категорію як похідну від права на здоров'я та таку, яка тісно пов'язана з репродуктивним здоров'ям людини [12, с. 32] або є невід'ємним елементом права на здоров'я [13, с. 140] та полягає у здатності особи на власний розсуд приймати рішення стосовно народження дитини, планування сім'ї, включаючи можливість вільного здійснення жінкою штучного переривання вагітності, застосування допоміжних репродуктивних технологій лише за медичними показаннями та ін.

Виходячи із доктрин позитивних обов'язків держави та горизонтального ефекту прав людини, на основі аналізу практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) можна стверджувати про автономність комплексної категорії репродуктивних прав, яка, своєю чергою, не позбавлена зв'язку не лише з правом на життя та правом на охорону здоров'я але й іншими осо-

бистими немайновими правами особи (правом на фізичну недоторканність, недоторканність особистого життя, правом на повагу до гідності та честі тощо).

Охоплення такого широкого спектру сфер життя та галузей права, що тим чи іншим чином стосуються права людини на репродукцію пояснюється його фундаментальністю. У свою чергу фундаментальність цього права пов'язана з тим, що воно є одним з небагатьох прав, які обумовлені природою людини [1, с. 115-116]. Призначення репродуктивних прав є процес виживання людства як біологічного виду, збереження цивілізації та подальшої соціалізації людства [14, с. 88]. Саме вроджена потреба до продовження роду робить дане право фундаментальним.

Аналіз досліджень науковців показує як відсутність єдиного теоретичного підходу не лише до визначення поняття репродуктивних прав, так і переліку прав, які відносяться до них. Розглядаючи зміст репродуктивних прав, варто говорити про їх диференціацію в загальному вигляді в межах наступного кола правомочностей: право на репродуктивний вибір; право на репродуктивне здоров'я; право на інформацію про репродуктивні права; право на захист репродуктивних прав; право на таємницю здійснення та захисту репродуктивних прав.

Невід'ємною складовою репродуктивних прав є право на репродуктивний вибір як визнання права кожної людини приймати вільні і самостійні рішення про своє репродуктивне здоров'я, в тому числі, народження дітей, часу їх народження і проміжках між народженням дітей, включаючи право приймати рішення щодо дітонародження без дискримінації, погроз і насильства [1, с. 118-119].

Одним із проявів репродуктивного вибору згідно з чинного законодавства є можливість прийняття жінкою рішення про штучне переривання вагітності. В цьому аспекті постає питання про співвідношення зазначеного права з правом на життя ненародженого. Концептуально головним у співвідношенні права на штучне переривання вагітності (як репродуктивного вибору) і права на життя ненародженого є питання свободи. Чи мають батьки, передусім генетична матір, свободу, вибір щодо продовження власного роду в разі, коли відбулося запліднення? Що превалює, свобода репродуктивного вибору чи інтереси ненародженого? [15, с. 18].

Національне законодавство в питанні закріплення репродуктивних прав фізичних осіб, в тому числі щодо можливості штучного переривання вагітності, безперечно, має спиратися на міжнародне нормативно-правове регулювання, враховуючи досягнення у сфері цивільно-правової кодифікації.

Певні стандарти, яким повинно відповідати вітчизняне законодавство у досліджуваній сфе-

рі, створив ЄСПЛ, яким ухвалено низку рішень у справах, які стосувались питань репродуктивних прав людини, що містять тлумачення змісту положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (надалі – ЄКПЛ) та які *ipso facto* є обов'язковими для законотворчої та правозастосовної діяльності, причому в інтерпретації, визначеній ЄСПЛ [16, с. 498].

Справи, які стають предметом розгляду ЄСПЛ, все частіше є відображенням різноманітності та складності ситуацій, пов'язаних з проблемою репродуктивних прав. Втручання у здійснення репродуктивних прав Судом може розглядатися як порушення ст. 8 ЄКПЛ, згідно з якою «кожен має право на повагу до приватного та сімейного життя...» [17].

Приватне життя – це широке поняття, яке не має свого вичерпного визначення. Проте через свою прецедентну практику ЄСПЛ надав настанови щодо значення та обсягу приватного життя для цілей статті 8 [18, с. 42].

Так, у справі Р.Р. проти Польщі суд зазначив, що «приватне життя» включає у себе, серед іншого, право на особисту автономію і особистий розвиток. ...Поняття приватного життя стосується таких предметів, як гендерна ідентифікація, сексуальна орієнтація і статеве життя, фізична і психологічна недоторканність особи. ... Поняття приватного життя у значенні статті 8 поширюється як на рішення стати батьками, так і на рішення про те, щоб не бути батьками» [19]. Без сумніву, зазначене мало б стосуватися і питання щодо штучного переривання вагітності.

Як правило, питання законності здійснення абортів ЄСПЛ розглядає в площині репродуктивних прав жінки. Саме ЄСПЛ зробив вагомий внесок для встановлення єдиних стандартів у створенні балансу між правом жінки на репродуктивний вибір та правом на життя ненародженої дитини, зазначивши, що право на життя ненародженої дитини не є абсолютним, тобто таким, що не може переважати над правом жінки щодо репродуктивного вибору в контексті ст. 8 ЄКПЛ.

З огляду на зазначене, у справі «А., В. та С. проти Ірландії» Європейський суд з прав людини вирішив, що «заборона абортів, коли це вимагається з причин здоров'я та/або благополуччя, належить до сфери права на повагу до свого приватного життя та відповідно статті 8 ЄКПЛ». Зокрема, було встановлено, що Ірландія порушила право на приватне життя заявниці С, жінки, яка мала рідкісну форму раку, і побоювалася, що вагітність може погіршити її становище [20].

Кожен має право здійснювати репродуктивну функцію природним біологічним шляхом або ж з використанням допоміжних репродуктивних технологій (надалі – ДРТ). Зростаючий інтерес до розвитку допоміжних репродуктивних техноло-

гій у світі зумовлений пріоритетністю вирішення людством проблеми безпліддя.

Нині у процесі застосування штучних методів репродукції людини штучне запліднення може бути здійснене багатьма шляхами з використанням найсучасніших програм ДРТ: сурогатного материнства, репродуктивного донорства, посмертної інсемінації, редукції ембріонів, «лабораторних» програм, пов'язаних із використанням непотрібних ембріонів, стовбурових і статевих клітин тощо [21, с. 153].

Як справедливо зауважується в цивільно-правовій доктрині, застосування вказаних технологій повинно здійснюватися лише у випадку, коли за медичними показаннями застосування природного способу репродукції є неможливим або таким, що створює реальну загрозу життю та здоров'ю фізичної особи. Такий підхід не слід вважати якимось обмеженням волі фізичної особи. Запровадження такого обмеження буде виправданим і відповідати назві цих репродуктивних технологій – «допоміжні» [22, с. 357].

Україна належить до числа держав, у яких допоміжні репродуктивні технології дозволені на законодавчому рівні. Положенням ч. 7 ст. 281 ЦК України закріплено право повнолітньої жінки або чоловіка за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством [10].

Не викликає сумніву той факт, що інтенсивність розвитку медицини технологій у галузі репродуктології в значній мірі випереджує законодавство. Водночас варто зауважити, що в Україні відсутній спеціальний законодавчий акт, який би регулював застосування ДРТ, що в свою чергу ускладнює застосування допоміжних репродуктивних технологій і водночас спричиняє розбіжності у доктринальних підходах в частині характеристики правового забезпечення їх застосування. Відомчим, а за своєю суттю єдиним нормативним документом, який присвячений регламентації правовідносин у сфері використання ДРТ, є Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 787. Така ліберальність вітчизняного законодавства та його фактично підзаконний рівень правового регулювання виносить застосування допоміжних репродуктивних технологій за межі прийнятих в європейських країнах норм моралі та етики [23, с. 95].

Відтак, залишається неврегульованою на рівні спеціального закону донорство (донорство) репродуктивних клітин та ембріонів, як самостійний вид донорства в Україні та метод ДРТ. З огляду на це український законотворець практично оминає своєю увагою питання створення відповідних гарантій захисту живого ембріона *in vitro* (ембріон

створений поза тілом жінки), що, в свою чергу, породжує низку дискусійних питань, зокрема, чи однаковим правом на охорону життя можна наділити ембріон *in vitro* та ембріон *in vivo* (ембріон сформований в організмі жінки). Співставляючи право на життя цих двох видів ембріонів вимагає прийняття рішення «бути» (залежно від природного ходу подій) чи «могти бути» (коли існує дозвіл вирішувати на підставі волі людини те, що має відбуватися природним шляхом). Останнє в літературі називають «натуралістичною помилковістю» та є неприпустимим як з етичної, так і з правової точки зору [24, с. 149].

Вартує уваги й той факт, що у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій існує також можливість чи ймовірність зловживань з метою створення людських ембріонів завідомо не з метою їх подальшої імплантації в організм жінки, а з дослідницькою метою. Виходячи з системного аналізу українського законодавства, доходимо до висновку про виключно репродуктивну мету створення та використання ембріонів, що свідчить про існування лише непрямой заборони використання живих неімплантованих ембріонів з іншою метою, відмінною від репродуктивної.

З приводу допустимості використання ембріонів з дослідницькою метою показовою є позиція ЄСПЛ у справі Парілло проти Італії. Справа стосувалась заборони донорства ембріонів для наукових досліджень, що впливають із запліднення *in vitro*. Заявниця вважала порушенням кримінально карану заборону, передбачену італійським законодавством, щодо використання неімплантованих ембріонів в дослідженні стовбурових клітин, та стверджувала про порушення її права на повагу до приватного життя та права безперешкодного користування її власністю, що впливають зі ст. 8 та ст. 1 Протоколу №1 до Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [24, с. 148].

У своєму рішенні ЄСПЛ констатував відсутність порушення вищезазначених прав. Європейський суд з прав людини визнав, що Італія має широку свободу вільного розсуду щодо цього делікатного морального та етичного питання. ЄСПЛ прийняв аргумент уряду Італії про те, що захист потенціалу ембріона до життя може бути пов'язаний із захистом моралі, прав та свобод інших людей. Що ж стосується потенційного порушення ст. 1 Протоколу №1 Конвенції, то більшість суддів підтримали позицію, що беручи до уваги економічний та грошовий характер права власності, сфера надання людських ембріонів є несумісною з цими положеннями Конвенції. Тому цей аспект судом навіть не розглядався [24, с. 148].

Одним із важливих напрямів удосконалення законодавства України у сфері забезпечення застосування ДРТ є адаптація вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу,

наслідком якої є узгодження українського законодавства з міжнародними стандартами.

Вагому роль з точки зору досліджуваного питання відіграють положення Директиви 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, заготівлі, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розподілу людських клітин і тканин від 31.03.2004 [25], які застосовуються в тому числі й до репродуктивних клітин, ембріональних клітин і тканин, а також стовбурових клітин ембріонів.

Директивою в основу програми застосування клітин і тканин покладена філософія добровільності та безоплатності донорства (закладаючи лише певний компенсаторний механізм, пов'язаний з фактичними потребами та витратами, зумовлений донацією), анонімності як донорів, так і реципієнтів, альтруїзму донорів і солідарності між донорами та реципієнтами [26, с. 480].

Висновки. Репродуктивні права застосовуються на практиці, певна частина їх елементів має правове закріплення, що свідчить про їх не лише становлення, а й функціонування. Водночас вітчизняна правова регламентація не узгоджується з фактичним станом, який має місце у репродуктивній сфері, зокрема щодо визначення змісту окремих репродуктивних прав, виокремлення та регулювання методів ДРТ тощо. Відтак відносини, що виникають у сфері репродуктивних прав людини, потребують свого належного унормування. Важливу роль у формуванні підходів до регулювання репродуктивних прав відіграє ЄСПЛ, який має значну практику вирішення спорів щодо захисту репродуктивних прав.

Україні, як і іншим державам світового співтовариства є куди рухатись у питанні забезпечення репродуктивних прав людини. Репродуктивні права становлять певну систему та їх належне закріплення на рівні українського законодавства сприятиме можливості їх ефективної реалізації, забезпечення необхідного рівня надання медичних послуг у сфері здійснення та охорони репродуктивного здоров'я та застосування допоміжних репродуктивних технологій, доступу до інформації про репродуктивні права, підвищення рівня правової захищеності людини у сфері здійснення репродуктивних прав, виходячи з пріоритету її прав і свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чечерський В.І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2020. 509 с.
2. Оніщенко Н.М. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні:

- моногр. / Кол. авт.; за ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. К., 2007. 424 с.
3. Несинова С.В. Князева Ю.С. Нове покоління прав людини: сучасні проблеми класифікації. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер. «Юридичні науки»*. 2015. № 2 (7). С. 36–42.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнар. док. від 18.12.1979 (в ред. від 06.10.1999). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 06.03.2023).
5. Programme of Action of the International Conference on Population and Development (Cairo, September 5-13, 1994). URL: http://www.unfpa.org/icpd/icpd_poa.htm (дата звернення: 12.02.2023).
6. Доповідь Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку (Каїр, 5-13 вересня 1994 року). Нью-Йорк. 1995 р. 189 с.
7. Рябенко О.В. Право фізичної особи на репродукцію (відтворення): поняття та історико-правові аспекти становлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 148–151.
8. Ксьондзик К.В. Становлення договірних та інституційних засад міжнародно-правового захисту соматичних та репродуктивних прав людини: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 204 с.
9. Стефанчук Р.О. Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1–2. С. 66–72.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.04.2023).
11. Кириченко Т. Репродуктивні права як предмет цивільно-правового регулювання. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 95-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2015_1_22 (дата звернення: 06.04.2023).
12. Головащук А.П. Місце репродуктивних прав у системі особистих немайнових прав фізичних осіб. *Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8-9 квіт. 2016 р. Київ, 2016. С. 29–32.*
13. Мухамедова Е. Е. Репродуктивні права фізичної особи в системі особистих немайнових прав. *Вчені записки Таврійського*

- нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2012. № 22. Т. 25 (64). С. 136–141.
14. Дутко А.О., Заболотна М.Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 3. С. 82–90.
 15. Чечерський В.І. Співвідношення права на життя та права на репродуктивний вибір у разі штучного переривання вагітності. *Правова позиція*. 2020. № 1 (26). С. 17–21.
 16. Maikut, K., Andrusiv, U., Yurkevych, Y., Dutko, A., Zaiats, O. Protection of the right to property in the case law of the European court of human rights. *Amazonia Investiga*. 2020. Volume 9. Issue 28. P. 497–507.
 17. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.03.2023).
 18. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право на повагу до приватного і сімейного життя / пер. з англ. з доп. Дроздова О. та ін. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
 19. Рішення ЄСПЛ у справі Р.Р. проти Польщі. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104911> (дата звернення: 12.02.2023).
 20. Рішення ЄСПЛ у справі А., В. та С. проти Ірландії. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332> (дата звернення: 06.02.2023).
 21. Чістякова І.М. Генезис міжнародно-правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 4 (25). Том 3. С. 153–157.
 22. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Київ: КНТ, 2008. 625 с.
 23. Покальчук О. Право на сурогатне материнство одностатевих партнерств. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. С. 101–107.
 24. Квіт Н.М. Цивільно-правові форми створення та використання біобанків в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2020. 494 с.
 25. Директива 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, заготівлі, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розподілу людських клітин і тканин від 31.03.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-04#Text (дата звернення: 12.02.2023).
 26. Сенюта І.Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.